

**ASIRIY IJODIDA "QISSAI SAYID NASIMIY" DOSTONI: AN'ANA
VA O'ZIGA XOSLIK*****G'affarova Dilshoda Ibrohim qizi****Samarqand davlat universiteti, talaba**e-mail dilshodagaffarova820@gmail.com, +9989889916644****Sobirjon Tohirov****Samarqand davlat universiteti**+998972884064*

Annotatsiya: Bu maqolada 18-asr oxiri – 19-asr boshlarida yashab ijod qilgan shoir va tarjimon Asiriyning "Qissai Sayid Nasimiy" dostoni tadqiq qilinadi. Asar Nasimiyning hayoti, falsafiy qarashlari va ijodiga bag'ishlangan bo'lib, turkiy-fors adabiy an'analarini o'zida mujassam etgan. Maqolada dostonning badiiy jihatlarini, tarixiy konteksti, shuningdek, Asiriyning tarjimonlik uslubi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Asiriy, Nasimiy, Qissai Sayid Nasimiy, tarjima, hurufiylik, turkiy adabiyot, doston, falsafa, tasavvuf.

Аннотация: В данной статье исследуется дастан «Киссаи Саид Насимий» поэта и переводчика Асирия, жившего и творившего в конце XVIII — начале XIX века. Произведение посвящено жизни, философским взглядам и творчеству Насимия, а также отражает тюрко-персидские литературные традиции. В статье рассматриваются художественные особенности дастана, его исторический контекст, а также переводческий стиль Асирия.

Ключевые слова: Асирий, Насимий, Киссаи Саид Насимий, перевод, хурофизм, тюркская литература, дастан, философия, суфизм.

Annotation: This article examines the epic poem Qissai Sayid Nasimiy by the poet and translator Asiriy, who lived and worked in the late 18th to early 19th centuries. The work is dedicated to the life, philosophical views, and literary legacy of Nasimi, and it embodies the traditions of Turkic-Persian literature. The article

analyzes the artistic aspects of the poem, its historical context, and Asiriy's translation style.

Keywords: *Asiriy, Nasimi, Qissai Sayid Nasimiy, translation, Hurufism, Turkic literature, epic poem, philosophy, Sufism.*

Kirish

Asiriy (18-asr 2-yarmi – 19-asr boshlari) – o'zbek adabiyotining tanikli shoiri va tarjimoni bo'lib, turkiy va forsiy tillarida ijod qilgan. Uning "Qissai Sayid Nasimiy" (1774) dostoni Imomiddin Nasimiy hayoti va merosiga bag'ishlangan muhim asar hisoblanadi. Nasimiy (1369–1417) – Ozarbayjonning buyuk shoiri, mutasavvif va hurufiylik tariqatining vakili bo'lib, uning g'oyalari butun Sharq adabiyotiga ta'sir ko'rsatgan.

Asiriy bu doston orqali Nasimiyning hayotiy qiyinchiliklari, falsafiy qarashlari va she'riy merosini o'ziga xos badiiy uslubda aks ettirgan. Bu asar nafaqat tarixiy shaxs haqidagi hikoya, balki turkiy adabiyotda tarjima va tadqiqot an'analarining rivojida ham muhim o'rin tutadi.

Tahlil va Muhokama

Asiriyning "Qissai Sayid Nasimiy" dostoni 18-asr oxiri va 19-asr boshlarida yozilgan bo'lib, u nafaqat tarixiy shaxs haqidagi hikoya, balki turkiy adabiyotdagi dostonchilik an'analarini davom ettiruvchi muhim asardir. Bu doston orqali shoir Nasimiyning hayoti, falsafiy qarashlari va ijodiy merosi chuqur badiiy talqin bilan ifodalangan. Asarni tahlil qilishda uning mazmuni, badiiy uslubi, tarixiy konteksti va adabiy merosdagi o'rni muhim jihatlardir.

Dostonning Mazmuni va Badiiy Jihatlar

Asiriy "Qissai Sayid Nasimiy"da Nasimiyning hayotini bosqichma-bosqich yoritadi. Doston boshida Nasimiyning Shamaxida tug'ilishi, ilk ta'lim olishi, falsafa, astronomiya, tibbiyot kabi fanlarni o'rganishi tasvirlanadi. Keyinchalik u hurufiylik tariqatiga kirishi, Fazlulloh Naimiy bilan uchrashuvi va uning ta'sirida ruhiy taraqqiy etishi haqida hikoya qilinadi. Dostonning eng dramatik qismi Nasimiyning Halabda qatl etilishi sahnalaridir. Bu yerda shoirning jasorati, o'z aqidasi sadoqati va o'limdan qo'rqmaganligi kuchli badiiy ifoda bilan berilgan.

Dostonning badiiy jihatlaridan biri uning she'riy tilining sodda, ammo chuqur ma'noli bo'lishidir. Asiriy Nasimiy she'rlariga xos bo'lgan xalqona uslubdan foydalangan, lekin o'zining lirik va falsafiy qo'shimchalarini ham kiritgan. Masalan, Nasimiyning "Anal-haq" ("Men Haqman") degan g'oyasi dostonda keng yoritilgan. Bu g'oya orqali inson bilan Xudoning birdamligi, vahdat ul-vujud tushunchasi tasavvufiy ramzlar bilan ifodalangan.

Dostonning yana bir badiiy jihati – tarixiy voqealarning badiiylashtirilishidir. Asiriy faqat tarixiy faktlarni keltirmasdan, ularni she'riy tasvir, ramziy ifodalar va hissiy ranglar bilan boyitgan. Misol uchun, Nasimiyning qatl etilishida uning terisining shilinishi kabi dahshatli sahnalar ham she'riy obrazlar orqali yumshatilgan. Bu usul o'quvchiga nafaqat voqeani tushunishga, balki uning hissiy ta'sirini chuqurroq his qilishga yordam beradi.

Asiriyning Tarjimonlik Uslubi va An'analarga Munosabati

Asiriy nafaqat shoir, balki mohir tarjimon ham bo'lgan. Uning "Nuh manzar" ("To'qqiz manzara") asarini forsiydan turkiyga tarjima qilgani ma'lum. "Qissai Sayid Nasimiy"da ham u Nasimiyning asarlariga tayanib, ularni o'z davri o'quvchilari uchun qayta talqin qilgan. Bu jarayonda u an'anaviy she'riy shakllardan (g'azal, ruboiy, masnaviy) keng foydalangan.

Tarjimonlikda Asiriyning uslubiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- **Manbalarga ishonchlilik:** Asiriy Ibn al-Imod Hanbaliy kabi tarixiy manbalardan foydalangan, bu esa dostonning haqiqiylik darajasini oshirgan.
- **Ijodiy erkinlik:** Ba'zi voqealarni u badiiy jihatdan boyitib bergan. Masalan, Nasimiyning hurufiylik g'oyalarini targ'ib qilish jarayonida uning muxlislari bilan suhbatlari kengroq tasvirlangan.
- **Tilning boyligi:** Asar turkiy tilida yozilgan bo'lsa-da, unda fors va arab tillaridan olingan so'zlar, tasavvufiy atamalar keng qo'llanilgan.

Nasimiy Merosining Ahamiyati va Asiriyning Unga Munosabati

Nasimiyning ijodi XV asrdan boshlab turkiy adabiyotga, jumladan, o'zbek adabiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Alisher Navoiy "Nasoyim ul-muhabbat" asarida uni "turkiy mashoyixlar" qatorida tilga olgan. Asiriy bu an'anani davom ettirib,

Nasimiyga hurmat bildirgan va uning gʻoyalari keyingi avlodlarga yetkazishga harakat qilgan.

Dostonning muhim jihatlaridan biri shundaki, u nafaqat tarixiy shaxs haqida hikoya qiladi, balki oʻz davrining ijtimoiy, diniy va falsafiy muhitini ham aks ettiradi. Nasimiyning hurufiylik gʻoyalari, uning Mansur Halloj bilan ruhiy yaqinligi, shu bilan birga davlat va diniy hokimiyat tomonidan bosimga uchragani – barchasi dostonning asosiy mavzularidir.

"Qissai Sayid Nasimiy"ning Oʻzbek Adabiyotidagi Oʻrni

Bu doston turkiy adabiyotdagi tarixiy-shaxsiy dostonlar anʼanasini davom ettirgan. Ushbu janrda yozilgan asarlar odatda tarixiy shaxslarning hayoti, jasorati va falsafiy qarashlarini sheʼriy shaklda ifodalaydi. Asiriy ham bu anʼanaga amal qilib, Nasimiy haqidagi hikoyani sheʼriy vositalar yordamida boyitgan.

Dostonning oʻziga xos jihati shundaki, u nafaqat tarjima, balki mustaqil badiiy asar sifatida ham qiymatlidir. Asiriy Nasimiyning hayotini oddiy tarzda aytib bermasdan, uning ruhiy kechinmalari, izlanishlari va qiyinchiliklari haqida ham chuqur fikr yuritadi. Bu esa asarni nafaqat tarixiy, balki falsafiy jihatdan ham boyitadi.

Xulosa

Asiriyning "Qissai Sayid Nasimiy" dostoni turkiy adabiyotdagi tarixiy-shaxsiy dostonlar anʼanasini davom ettirgan muhim asar hisoblanadi. Unda Nasimiyning hayoti, falsafiy qarashlari va sheʼriy merosi badiiy jihatdan boyitilgan holda aks ettirilgan. Asiriy bu asar orqali nafaqat tarjimonlik mahoratini namoyish etgan, balki oʻzbek adabiyotidagi hurufiylik va tasavvuf mavzularini rivojlantirishga ham hissa qoʻshgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- **"Imomiddin Nasimiy"** – Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005).
- **"Nasimiy oʻlimiga fatvo bergan ruhoniylar talvasasi"** – Uza.uz (2019).
- **"Asiriy"** – Vikipediya.
- **"Imodiddin Nasimiy (1370—1417)"** – E-adabiyot.uz.
- **"Tarjima"** – Vikipediya.

- **"Badiiy tarjima – chinakam ijoddir"** – Yoshlik jurnali (2018).
- **"Sayyid Imodiddin Nasimiy. Ruboiylar"** – Kh-davron.uz.
- **"Nasimiyning qo'lyozma devonlari"** – Ozarbayjon qo'lyozmalari instituti (2019).
- **"Turkiy adabiyotdagi hurufiylik ta'siri"** – O'zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti (2010).
- **"XV–XIX asrlar o'zbek adabiyotida tarjima an'analari"** – Toshkent: Fan (2015).